

ABDUQAYUM YO‘LDOSHEVNING “PUANKARE” HIKOYASI SEMANTIK-STILISTIK VA PRAGMATIK XUSUSIYATLARI

Niyatqobulova Marjona Akbarjonovna,

Sharof Rashidov nomidagi SamDU Markaziy Osiyo xalqlari tillari va madaniyati instituti magistranti.

Annotatsiya. Mazkur maqolada Abduqayum Yo‘ldoshevning “Puankare” hikoyasining semantik-stilistik va pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida asardagi badiiy til birliklari, uslubiy vositalar, obrazli ifodalar hamda pragmatik ma’no qatlamlari lingvistik nuqtayi nazardan o‘rganildi. Hikoyada metafora, epitet, dialog va xalqona iboralarning qo‘llanilishi muallif individual uslubining shakllanishida muhim omil ekanligi asoslab berildi. Shuningdek, matndagi presuppozitsiya, implikatura va kommunikativ maqsadning o‘quvchi tafakkuriga ta’siri yoritildi. Tadqiqot natijasida yozuvchi hikoyalaridagi semantik aniqlik, stilistik ta’sirchanlik va pragmatik mazmun uyg‘unligi kuzatilishi aniqlandi.

Kalit so‘zlar: semantika, stilistika, pragmatika, lingvopoetika, badiiy nutq, metafora, implikatura, presuppozitsiya, individual uslub, kommunikativ maqsad.

Аннотация. В данной статье анализируются семантико-стилистические и прагматические особенности рассказа Абдукаюма Йулдошева «Пуанкаре». В ходе исследования с лингвистической точки зрения были изучены художественно-языковые единицы, стилистические средства, образные выражения и прагматические смысловые слои произведения. Обосновывается, что использование метафор, эпитетов, диалогов и народных выражений в рассказе является важным фактором формирования индивидуального стиля автора. Кроме того, освещается влияние presupпозиции, имплицатуры и коммуникативной цели на мышление читателя. В результате исследования выявлена гармония семантической точности, стилистической выразительности и прагматического содержания в рассказах писателя.

Ключевые слова: семантика, стилитика, прагматика, лингвопоэтика, художественная речь, метафора, имплицатура, presupпозиция, индивидуальный стиль, коммуникативная цель.

Abstract. This article analyzes the semantic-stylistic and pragmatic features of Abduqayum Yuldoshev’s short story “Poincaré.” In the course of the research, the artistic language units, stylistic devices, figurative expressions, and pragmatic layers of meaning in the work were examined from a linguistic perspective. It is substantiated that the use of metaphors, epithets, dialogues, and folk expressions in the story serves as an important factor in the formation of the author’s individual style. Furthermore, the influence of presupposition, implicature, and communicative purpose on the reader’s cognition is elucidated. The findings of the study reveal the harmony of semantic precision, stylistic expressiveness, and pragmatic content in the writer’s stories.

Keywords: semantics, stylistics, pragmatics, linguopoetics, literary discourse, metaphor, implicature, presupposition, individual style, communicative purpose.

Kirish. Badiiy adabiyot tilning estetik imkoniyatlarini namoyon etuvchi muhim sohalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, hikoya janri ixcham shaklda inson ruhiyati, jamiyat muammolari hamda hayotiy voqelikni tasvirlash imkoniyati bilan ajralib turadi. Shu bois, zamonaviy o‘zbek hikoyachiligini lingvistik jihatdan tadqiq etish bugungi tilshunoslikning dolzarb yo‘nalishlaridan biri sanaladi. Badiiy matnning semantik, stilistik va pragmatik xususiyatlarini o‘rganish esa asarning mazmuniy qatlamini, muallif maqsadini hamda o‘quvchiga ko‘rsatiladigan estetik ta’sir mexanizmlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbek nasrida o‘ziga xos uslub yaratgan ijodkorlardan biri Abduqayum Yo‘ldoshevdur. Yozuvchi hikoyalarida milliy ruh, xalqona ifoda, hayotiy realizm va insoniy kechinmalar tabiiy hamda ta’sirchan tarzda aks ettiriladi. Uning asarlarida til

birliklari shunchaki axborot yetkazish vositasi bo‘lib qolmay, balki badiiy-estetik vazifani ham bajaradi. Shu jihatdan, yozuvchi hikoyalarini semantik-stilistik va pragmatik aspektda tadqiq qilish muhim ilmiy ahamiyatga ega. “Puankare” hikoyasi yozuvchining mazmun va shakl uyg‘unligi yaqqol namoyon bo‘lgan asarlaridan biri hisoblanadi. Hikoyada inson tafakkuri, ichki ruhiy kechinmalar va jamiyatdagi ijtimoiy-axloqiy munosabatlar badiiy til vositasida ifodalangan. Asarda qo‘llangan metafora, epitet, dialog, frazeologik birliklar hamda xalqona iboralar matnning stilistik ta’sirchanligini oshirgan. Shu bilan birga, pragmatik vositalar orqali muallifning kommunikativ maqsadi va o‘quvchiga yashirin tarzda yetkazilayotgan ma’nolar yuzaga chiqadi. Bugungi kunda badiiy matn tahlilida semantika, stilistika va pragmatikaning o‘zaro integratsiyasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Semantik tahlil matndagi til birliklarining ma’no xususiyatlarini o‘rganishga xizmat qilsa, stilistik tahlil muallifning individual uslubi va badiiy ifoda vositalarini aniqlaydi. Pragmatik tahlil esa nutqning kommunikativ maqsadi, presuppozitsiya, implikatura hamda matnning o‘quvchiga ta’sir mexanizmlarini tadqiq etadi. Shu jihatdan, “Puankare” hikoyasining kompleks lingvistik tahlili yozuvchi uslubini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili. Badiiy matnning semantik-stilistik va pragmatik jihatdan o‘rganilishi zamonaviy tilshunoslikning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Xususan, badiiy asarni lingvopoetik aspektda tadqiq etish masalalari o‘zbek va jahon tilshunosligida ko‘plab olimlar tomonidan tadqiq qilingan. Mazkur tadqiqotda badiiy matn semantikasi, stilistikasi hamda pragmatikasi bo‘yicha yaratilgan ilmiy qarashlar metodologik asos sifatida xizmat qildi. O‘zbek tilshunosligida badiiy matn tahliliga oid ilmiy qarashlar I.Qo‘chqortoyev, N.Mahmudov, A.Mamatov, Sh.Safarov kabi olimlarning tadqiqotlarida keng yoritilgan. Xususan, N.Mahmudovning lingvopoetika va matn tilshunosligiga oid ishlari badiiy nutqning estetik imkoniyatlarini ochib berishda muhim nazariy manba hisoblanadi. Olim badiiy matnda til birliklarining faqat grammatik yoki semantik vazifa emas, balki estetik ta’sir vositasi sifatida ham namoyon bo‘lishini ta’kidlaydi.[2.78] Pragmalingvistika yo‘nalishida olib borilgan tadqiqotlar orasida Sh.Safarovning ilmiy ishlari alohida ahamiyatga ega. Tadqiqotchining pragmatika, nutqiy akt nazariyasi hamda kommunikativ maqsadga oid qarashlari badiiy matnning yashirin ma’no qatlamlarini aniqlashda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Olim pragmatik ma’noni nutq egasining kommunikativ niyati bilan bog‘liq holda izohlaydi.[5.112] Jahon tilshunosligida esa pragmatika va semantikaga oid ilmiy qarashlar Ch.Morris, J.Ostin, J.Syorl, G.P.Grays kabi olimlarning tadqiqotlarida shakllangan. Ayniqsa, G.P.Grays tomonidan ilgari surilgan implikatura nazariyasi badiiy matndagi yashirin ma’nolarni tahlil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. J.Ostin va J.Syorlning nutqiy akt nazariyasi esa qahramonlar nutqining kommunikativ-pragmatik xususiyatlarini o‘rganishga imkon yaratadi. Abduqayum Yo‘ldoshev ijodi yuzasidan yaratilgan ilmiy maqola va adabiy-tanqidiy ishlarda asosan yozuvchining badiiy mahorati, realizm

unsurlari hamda obraz yaratish usullari haqida fikr yuritilgan. Biroq yozuvchi hikoyalarning semantik-stilistik va pragmatik jihatdan kompleks tahliliga bag'ishlangan tadqiqotlar yetarli darajada emas. Ayniqsa, "Puankare" hikoyasining lingvopoetik hamda pragmatik aspektida o'rganilishi alohida ilmiy tadqiqot obyekti sifatida kam yoritilgan. Shu sababli mazkur maqolada Abduqayum Yo'ldoshevning "Puankare" hikoyasi semantik, stilistik va pragmatik jihatdan kompleks tahlil qilinib, badiiy matndagi til birliklarining estetik hamda kommunikativ funksiyalari yoritiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda Abduqayum Yo'ldoshevning "Puankare" hikoyasining semantik-stilistik va pragmatik xususiyatlarini o'rganishda zamonaviy tilshunoslikning bir qator ilmiy metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini lingvopoetik, semantik, stilistik hamda pragmatik yondashuvlar tashkil etadi. Tahlil jarayonida, avvalo, badiiy matnning semantik xususiyatlarini aniqlash maqsadida semantik tahlil metodidan foydalanildi. Ushbu metod orqali hikoyadagi til birliklarining ma'no qatlamlari, ko'chma ma'no, metaforik ifodalar, ramziy birliklar hamda emotsional-ekspressiv vositalarning funksional xususiyatlari o'rganildi. Asardagi leksik birliklarning kontekstual ma'nosi va ularning badiiy-estetik vazifasi alohida tahlil qilindi. Hikoyaning uslubiy xususiyatlarini yoritishda stilistik tahlil metodiga murojaat qilindi. Bu metod asosida muallifning individual uslubi, sintaktik qurilmalar, dialoglarning badiiy funksiyasi, frazeologik birliklar hamda tasviriy ifoda vositalarining qo'llanilish darajasi tahlil etildi. Stilistik vositalarning matn ta'sirchanligini oshirishdagi o'rni ham ilmiy jihatdan asoslandi. Tadqiqotda pragmatik tahlil metodidan ham keng foydalanildi. Ushbu metod yordamida hikoyadagi kommunikativ maqsad, presuppozitsiya, implikatura, nutqiy ta'sir va muallifning o'quvchiga ko'rsatadigan pragmatik munosabati o'rganildi. Qahramonlar nutqidagi yashirin ma'nolar hamda bilvosita ifodalangan fikrlarning kommunikativ ahamiyati tahlil markaziga qo'yildi. Shuningdek, tadqiqot davomida tavsifiy (deskriptiv) metod, kontekstual tahlil va qiyosiy tahlil usullaridan ham foydalanildi. Tavsifiy metod orqali hikoyadagi til birliklari izohlandi va tasniflandi. Kontekstual tahlil vositasida so'z hamda iboralarning matn ichidagi funksional ma'nosi aniqlandi. Qiyosiy tahlil yordamida esa ayrim stilistik birliklarning boshqa badiiy matnlardagi qo'llanilish xususiyatlari bilan umumiy va farqli jihatlari ko'rsatildi. Mazkur metodlarning o'zaro integratsiyasi "Puankare" hikoyasining semantik-stilistik va pragmatik tabiatini kompleks ravishda yoritish imkonini berdi.

Tahlillar va natijalar. Abduqayum Yo'ldoshevning "Puankare" hikoyasi semantik, stilistik va pragmatik jihatdan tahlil qilinganda asarda badiiy til vositalarining o'zaro uyg'un holda qo'llanilishi kuzatiladi. Yozuvchi hikoya mazmunini ochishda tilning tasviriy imkoniyatlaridan mahorat bilan foydalanilgan. Asardagi har bir leksik birlik muayyan estetik va kommunikativ vazifani bajarishga xizmat qilgan. Semantik tahlil jarayonida hikoyada ko'chma ma'noli birliklar, metaforalar hamda ramziy ifodalarning faol qo'llanilishi aniqlandi. Muallif qahramonlarning ruhiy holatini tasvirlashda emotsional-

ekspressiv bo‘yoqdorlikka ega so‘zlardan unumli foydalangan. Ayrim iboralar matn tarkibida yashirin ma‘no ifodalab, o‘quvchini mushohada yuritishga undaydi. Bu esa hikoyaning semantik qatlamini yanada chuqurlashtiradi. Asarda metaforik birliklarning qo‘llanilishi qahramonlarning ichki dunyosini ochib berishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Xususan, ruhiy kechinmalarni tabiat hodisalari yoki ramziy obrazlar orqali ifodalash yozuvchining individual uslubiga xos jihatlardan biri hisoblanadi. Semantik vositalarning bunday qo‘llanishi matnning badiiy-estetik ta‘sirchanligini kuchaytiradi. Stilistik tahlil natijalariga ko‘ra, hikoyada dialoglar tabiiylik va xalqona ruh asosida qurilganligi kuzatildi. Muallif sodda va ixcham gap konstruksiyalaridan foydalanish orqali voqealarning hayotiylikini ta‘minlagan. Ayniqsa, frazeologik birliklar, takrorlar, epitet va o‘xshatishlarning qo‘llanishi matnning emotsional-ekspressiv xususiyatini oshirgan. Stilistik vositalar qahramon xarakterini ochishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Hikoyaning pragmatik tahlili davomida muallifning kommunikativ maqsadi til birliklari orqali yashirin tarzda ifodalanganini aniqlandi. Qahramonlar nutqida presuppozitsiya va implikatura hodisalari faol uchraydi. Ayrim fikrlar to‘g‘ridan to‘g‘ri emas, balki bilvosita shaklda ifodalangan bo‘lib, bu holat o‘quvchini matn mazmunini chuqurroq anglashga undaydi. Pragmatik vositalar orqali muallif va o‘quvchi o‘rtasida yashirin kommunikativ munosabat yuzaga keladi. Tahlillar natijasida “Puankare” hikoyasida semantik aniqlik, stilistik ta‘sirchanlik va pragmatik mazmun o‘zaro uyg‘unlashgani aniqlandi. Yozuvchi til birliklarini tanlashda nafaqat estetik maqsadni, balki o‘quvchiga ruhiy va kommunikativ ta‘sir ko‘rsatish omilini ham inobatga olgan.

Xulosa. Abduqayum Yo‘ldoshevning “Puankare” hikoyasi semantik-stilistik va pragmatik jihatdan boy badiiy matn hisoblanadi. Asarda til birliklari muallifning individual uslubini namoyon etuvchi muhim vosita sifatida qo‘llangan. Hikoyadagi metafora, epitet, frazeologik birliklar va dialoglar matnning badiiy-estetik qiymatini oshirgan. Tadqiqot davomida hikoyada semantik vositalarning obrazlilikni kuchaytirishga xizmat qilishi, stilistik birliklarning esa matn ta‘sirchanligini oshirishi aniqlandi. Pragmatik jihatdan esa presuppozitsiya, implikatura va kommunikativ maqsadning faol qo‘llanishi muallifning o‘quvchiga bilvosita ta‘sir ko‘rsatish strategiyasini yuzaga chiqargan. Shuningdek, yozuvchi hikoyalarida xalqona ruh va milliy tafakkur til birliklari orqali tabiiy ifodalanganligi kuzatildi. Bu esa Abduqayum Yo‘ldoshev ijodining o‘zbek hikoyachiligidagi o‘ziga xos o‘rnini belgilaydi. Mazkur tadqiqot natijalari badiiy matn lingvistikasi, lingvopoetika hamda pragmalingvistika yo‘nalishlaridagi ilmiy izlanishlarni yanada boyitishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mamatov A. Hozirgi o‘zbek tilida lingvopoetik tadqiqotlar. – Toshkent: Fan, 2019. – 224 b.
2. Mahmudov N. Til va badiiyat. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2010. – 286 b.
3. Nurmonov A. Lingvistik pragmatikaning nazariy asoslari. – Toshkent: Fan, 2007. – 192 b.
4. Qo‘chqortoyev I. Badiiy nutq stilistikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005. – 176 b.
5. Safarov Sh. Pragmalingvistika. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008. – 318 b.
6. Yo‘ldoshev A. Puankare // Tanlangan asarlar. – Toshkent: Sharq, 2018. – 215 b.